

**GERMANIYA TA'LIM TAJRIBASI ASOSIDA TALABALARDA KASBIY
KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH: DUAL TA'LIM, TANQIDIY FIKRLASH
VA MULOQOT KOMPETENSIYALARINING AHAMIYATI**

Abdulxakimov A'zamjon Ilxomjon o'g'li

Annotatsiya: Mazkur maqolada Germaniya ta'lim tajribasi asosida talabalarda kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda dual ta'lim tizimining nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalashdagi o'rni, talabalarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantirish hamda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratiladi. Germaniyadagi dual ta'lim dasturlarida oliy ta'lim va kasbiy faoliyatning uyg'unlashuvi talabalarining amaliy tajriba va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi ko'rsatilgan. Tanqidiy fikrlash, muloqot va hamkorlik ko'nikmalari zamonaviy oliy ta'limda muhim umumiy kompetensiyalar sifatida qaraladi. Germaniya oliy ta'limidagi kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuvda muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash kabi fanlararo ko'nikmalarning ahamiyati ham alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Germaniya ta'lim tizimi, dual ta'lim, kasbiy kompetensiya, tanqidiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya, muloqot, amaliy ta'lim, oliy ta'lim, kasbiy ko'nikmalar.

**DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL SKILLS BASED ON THE
GERMAN EDUCATIONAL EXPERIENCE: THE IMPORTANCE OF DUAL
EDUCATION, CRITICAL THINKING, AND COMMUNICATION
COMPETENCIES**

Abstract: This article analyzes the pedagogical opportunities for developing students' professional skills based on the German educational experience. Particular

attention is given to the role of the dual education system in integrating theoretical knowledge with practical training, as well as to the development of critical thinking and communication competencies. German dual study programmes combine academic and vocational learning and provide students with opportunities to acquire practical experience and professional competencies. Critical thinking, communication and collaboration are recognized as important generic competencies in higher education and professional development. The German higher education context also emphasizes the development of interdisciplinary competencies, including problem-solving and critical thinking skills.

Keywords: German education system, dual education, professional competence, critical thinking, communication competence, communication skills, practical education, higher education, professional skills.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ОПЫТА ГЕРМАНИИ: ЗНАЧЕНИЕ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ, КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ И КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ

Аннотация: В статье анализируются педагогические возможности развития профессиональных навыков студентов на основе образовательного опыта Германии. Особое внимание уделяется роли дуального образования в интеграции теоретических знаний с практической подготовкой, а также развитию критического мышления и коммуникативных компетенций студентов. Дуальные образовательные программы Германии сочетают академическое обучение с профессиональной практикой, способствуя приобретению студентами практического опыта и профессиональных компетенций. Критическое мышление, коммуникация и сотрудничество рассматриваются как важные универсальные компетенции современного высшего образования. Немецкий опыт высшего образования также подчеркивает значение

междисциплинарных компетенций, включая решение проблем и критическое мышление.

Ключевые слова: Система образования Германии, дуальное образование, профессиональная компетентность, критическое мышление, коммуникативная компетентность, коммуникация, практическое обучение, высшее образование, профессиональные навыки.

Kirish

Bugungi globallashuv va mehnat bozoridagi tezkor o'zgarishlar sharoitida oliy ta'limning asosiy vazifalaridan biri nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki amaliy, kommunikativ va mustaqil kasbiy kompetensiyalarni samarali qo'llay oladigan mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Zamonaviy mutaxassisdan kasbiy bilim bilan bir qatorda muammoli vaziyatlarni mustaqil tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, o'z fikrini aniq ifodalash va amaliy faoliyatga moslasha olish kabi ko'nikmalar talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan, rivojlangan davlatlarning ta'lim tajribasini o'rganish va undagi samarali pedagogik mexanizmlarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biridir. Germaniya ta'lim tizimi kasbiy tayyorgarlikni amaliy faoliyat bilan uzviy bog'lashga yo'naltirilgan yondashuvlari bilan ajralib turadi. Ayniqsa, dual ta'lim tizimi (Duales System) nazariy bilimlarni bevosita ishlab chiqarish yoki kasbiy amaliyot bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Mazkur tizimda talaba ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, korxona yoki tashkilotlarda amaliy tajriba orttiradi. Natijada o'quv jarayoni va real mehnat faoliyati o'rtasidagi uzviylik ta'minlanib, talabaning kasbiy kompetensiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirish imkoniyati yuzaga keladi. Germaniya ta'lim tajribasining yana bir muhim jihati talabalarda mustaqil va tanqidiy fikrlash (kritisches Denken) ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishidir. Ta'lim jarayonida talabaning tayyor ma'lumotni o'zlashtirishi bilan cheklanib qolmasdan, axborotni tahlil qilishi, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslashi, dalillarni baholashi va mustaqil xulosa chiqarishi muhim hisoblanadi. Bunday yondashuv talabaning akademik

faolligini oshirish bilan birga, kelajakdagi kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Dolzarbligi

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida talabalarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash va samarali muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mehnat bozorining zamonaviy talablari kasbiy bilim bilan bir qatorda amaliy tajriba, kommunikativ kompetensiya va muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qila olish qobiliyatiga ega mutaxassislarni talab qilmoqda. Shu sababli rivojlangan mamlakatlarning samarali ta'lim modellarini o'rganish va ularning ilg'or tajribalaridan foydalanish dolzarb pedagogik masalalardan biridir. Germaniya ta'lim tizimida dual ta'lim modeli, mustaqil va tanqidiy fikrlash hamda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga katta e'tibor berilishi uning muhim jihatlaridan hisoblanadi. Dual ta'lim orqali nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan bog'lanishi talabalarda real kasbiy muhitga moslashish imkoniyatini oshiradi. Tanqidiy fikrlash esa talabaning axborotni tahlil qilishi, muammolarga turli nuqtayi nazardan yondashishi va asoslangan xulosalar chiqarishiga yordam beradi. Muloqot kompetensiyalarining rivojlanishi esa bo'lajak mutaxassisning jamoada ishlashi, o'z fikrini aniq ifodalashi va kasbiy hamkorlikni samarali tashkil etishiga xizmat qiladi.

Maqsadi

Tadqiqotning maqsadi Germaniya ta'lim tajribasi asosida talabalarda kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish, dual ta'lim, mustaqil va tanqidiy fikrlash hamda muloqot kompetensiyalarining kasbiy tayyorgarlikdagi ahamiyatini aniqlash va ushbu ilg'or tajribadan ta'lim jarayonida samarali foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

Germaniya ta'lim tizimining muhim xususiyatlaridan biri nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga asoslangan dual ta'lim modelidir. Dual ta'limda talaba ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni egallash bilan birga, real kasbiy muhitda amaliy

tajriba orttiradi. Bunday yondashuv o'quv jarayonini mehnat bozori talablariga yaqinlashtirish imkonini beradi. Talaba o'z mutaxassisligi bo'yicha olgan nazariy bilimlarini amaliy vazifalarni bajarish jarayonida mustahkamlaydi. Amaliy mashg'ulotlarning muntazam tashkil etilishi kasbiy kompetensiyalarning bosqichma-bosqich shakllanishiga yordam beradi. Dual ta'lim jarayonida talaba kasbiy faoliyatning real sharoitlari bilan bevosita tanishadi. Bu esa uning kelajakdagi mehnat faoliyatiga psixologik va professional jihatdan tayyorlanishiga xizmat qiladi. Ish joyidagi amaliyot orqali talaba kasbiy mas'uliyat, intizom va vaqtni to'g'ri taqsimlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, amaliy faoliyat davomida jamoa bilan ishlash va kasbiy muloqot qilish imkoniyatlari kengayadi. Talabaning ustoz yoki amaliyot rahbari bilan bevosita hamkorligi kasbiy tajriba almashish jarayonini kuchaytiradi. Dual ta'lim nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytirishga yordam beradi. Talaba real muammolarni hal qilish orqali mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Kasbiy faoliyatda qo'llaniladigan texnologiyalar bilan bevosita ishlash amaliy kompetensiyalarni rivojlantiradi. Shu bilan birga, ish beruvchilarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki mutaxassis tayyorgarligining amaliy yo'nalishini kuchaytiradi. Dual ta'lim modeli ta'lim muassasasi, talaba va ish beruvchi o'rtasidagi hamkorlikka asoslanadi. Ushbu hamkorlik bo'lajak mutaxassisning kasbiy talablarni chuqurroq anglashiga imkon beradi. Germaniya tajribasi dual ta'limning kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishdagi samarali mexanizmlardan biri ekanligini ko'rsatadi. Mazkur modelni mahalliy sharoitga moslashtirish talabalarning amaliy tayyorgarligini kuchaytirishi mumkin. Natijada ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning uzviyligi ta'minlanadi.

Mustaqil va tanqidiy fikrlash zamonaviy oliy ta'limda talabaning kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim ko'nikmalardan biridir. Germaniya ta'lim tajribasida talabaning tayyor bilimlarni passiv o'zlashtirishi emas, balki ularni tahlil qilishi va mustaqil xulosa chiqarishi muhim hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash talabaning muammoni aniqlashi, mavjud ma'lumotlarni baholashi va turli yechimlarni taqqoslashi bilan tavsiflanadi. Bunday yondashuv o'quvchining intellektual faolligini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida

muammoli vaziyatlardan foydalanish mustaqil fikrlashni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir. Talabaga tayyor javob berish o'rniga, muammoni mustaqil hal qilish uchun imkoniyat yaratish uning analitik qobiliyatini rivojlantiradi. Munozara va debatlar turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash imkonini beradi. Talabalar o'z fikrlarini dalillar asosida himoya qilish orqali mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradilar. Ilmiy manbalarni mustaqil izlash va tahlil qilish ham tanqidiy fikrlashning muhim tarkibiy qismidir. Axborotning ishonchliligini baholash zamonaviy raqamli ta'lim sharoitida alohida ahamiyatga ega. Talaba turli manbalardagi ma'lumotlarni solishtirib, ilmiy jihatdan asoslangan xulosaga kelishi kerak. O'qituvchi esa bu jarayonda bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajaradi. Bunday pedagogik yondashuv talabaning ta'lim jarayonidagi mas'uliyatini oshiradi. Mustaqil topshiriqlar, loyiha ishlari va tadqiqot faoliyati tanqidiy fikrlashni amaliy jihatdan rivojlantiradi. Talaba o'z faoliyatini tahlil qilish va xatolarini aniqlash orqali o'z-o'zini baholash kompetensiyasini egallaydi. Tanqidiy fikrlash kasbiy faoliyatda murakkab vaziyatlarni to'g'ri baholashga yordam beradi. Bu ko'nikma bo'lajak mutaxassisning innovatsion va ijodiy yondashuvini ham rivojlantiradi. Shuning uchun Germaniya ta'lim tajribasida mustaqil fikrlashni rivojlantirish kasbiy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Zamonaviy mutaxassis uchun kasbiy bilim bilan bir qatorda samarali muloqot qila olish qobiliyati ham muhim kompetensiya hisoblanadi. Germaniya ta'lim tajribasida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish o'quv jarayonining muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Talaba o'z fikrini aniq, izchil va tushunarli ifodalashni o'rganishi kerak. Og'zaki muloqot ko'nikmalari seminar, munozara, taqdimot va guruhli mashg'ulotlar orqali rivojlantiriladi. Talabaning savollarga asoslangan javob berishi uning kommunikativ faolligini oshiradi. Guruhli topshiriqlar jamoa a'zolari bilan samarali hamkorlik qilish imkonini beradi. Kasbiy muloqotda tinglash qobiliyati ham muhim ahamiyatga ega. Faol tinglash suhbatdoshning fikrini to'g'ri tushunish va unga mos javob berish imkonini beradi. Talabalar o'z fikrlarini dalillar bilan asoslash orqali professional munozara olib borish ko'nikmasini egallaydilar. Taqdimotlar esa axborotni tizimli va auditoriyaga mos shaklda

yetkazish qobiliyatini rivojlantiradi. Kommunikativ kompetensiya kelajakdagi ish faoliyatida hamkasblar, rahbarlar va mijozlar bilan samarali munosabat o'rnatish uchun zarurdir. Til kompetensiyasi va kasbiy terminologiyani to'g'ri qo'llash ham professional muloqotning muhim qismidir. Germaniya ta'lim tizimida amaliy mashg'ulotlar davomida talabalarning real kasbiy vaziyatlarda muloqot qilishiga imkoniyat yaratiladi. Bu esa nazariy bilimlarni kommunikativ faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi. Muloqot ko'nikmalari rivojlangan talaba jamoada ishlashga tezroq moslashadi. Shuningdek, u o'z fikrini himoya qilish va konstruktiv tanqidni qabul qilishni o'rganadi. Kommunikativ kompetensiya nizoli vaziyatlarni madaniyatli va samarali hal qilishda ham muhimdir. Shu sababli muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish kasbiy ta'limning ajralmas qismi bo'lishi lozim. Germaniya tajribasi kommunikativ faoliyatni amaliy va nazariy ta'lim bilan integratsiya qilish samarali natija berishini ko'rsatadi.

Kasbiy kompetensiyani shakllantirish jarayonida dual ta'lim, tanqidiy fikrlash va kommunikativ ko'nikmalar bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Dual ta'lim talabaning nazariy bilimlarini real kasbiy vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Amaliy faoliyat esa talabani mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarni tahlil qilishga undaydi. Shu orqali tanqidiy fikrlash ko'nikmalari tabiiy kasbiy muhitda rivojlanadi. Amaliyot davomida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun talaba mavjud bilimlarini tahlil qilishi va tegishli yechimni tanlashi kerak. Ushbu jarayonda kommunikativ kompetensiya ham faol ishlatiladi. Talaba amaliyot rahbari va jamoa a'zolari bilan fikr almashadi, savollar beradi va o'z takliflarini bildiradi. Demak, dual ta'lim tanqidiy va kommunikativ kompetensiyalarni bir vaqtning o'zida rivojlantirish uchun qulay muhit yaratadi. Nazariy mashg'ulotlarda olingan bilimlar amaliy vazifalar orqali mustahkamlanadi. Amaliy muammolar esa talabaning analitik fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Guruhli faoliyat kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanishiga yordam beradi. O'qituvchi va amaliyot rahbarining fikr-mulohazalari talabaning o'z faoliyatini baholashiga imkon yaratadi. Talaba o'z xatolarini tahlil qilish va kelgusida ularni takrorlamaslikni o'rganadi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv kasbiy

kompetensiyaning kompleks shakllanishini ta'minlaydi. Ta'lim jarayonida loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim va amaliy topshiriqlardan foydalanish bu jarayonni yanada samarali qiladi. Talabaning individual faolligi bilan jamoaviy faoliyatning uyg'unlashuvi kasbiy tayyorgarlikni kuchaytiradi. Germaniya tajribasida ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlik ushbu integratsiyaning muhim mexanizmi hisoblanadi. Mazkur yondashuv bo'lajak mutaxassisning kasbiy, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi.

Germaniya ta'lim tajribasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimida qo'llash zamonaviy kasbiy ta'limni takomillashtirish uchun muhim imkoniyatlardan biridir. Avvalo, dual ta'lim tamoyillaridan foydalanib, oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish mumkin. Talabalarining amaliyot bazalarida muntazam faoliyat olib borishi nazariy bilimlarni real kasbiy vazifalar bilan bog'lashga yordam beradi. O'quv dasturlarida amaliy mashg'ulotlarning ulushini oshirish talabalarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirishi mumkin. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida mustaqil va tanqidiy fikrlashga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish zarur. Muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, debat va guruhli topshiriqlar talabalarining intellektual faolligini oshiradi. Kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun taqdimot, munozara va jamoaviy loyihalardan muntazam foydalanish mumkin. O'qituvchining roli ham zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda o'zgarib, talabaning mustaqil faoliyatini yo'naltirishga qaratilishi lozim. Ish beruvchilar bilan hamkorlikda amaliy kompetensiyalarni baholash mezonlarini ishlab chiqish ham muhimdir. Talabaning faqat nazariy bilimlari emas, balki amaliy ko'nikmalari va kommunikativ qobiliyatlari ham baholanishi kerak. Bunday yondashuv mehnat bozori talablariga mos raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Germaniya tajribasini to'liq ko'chirish emas, balki uning samarali jihatlarini O'zbekistonning milliy ta'lim sharoitlariga moslashtirish maqsadga muvofiqdir. Hududiy mehnat bozori va oliy ta'lim muassasalarining imkoniyatlari ham hisobga olinishi kerak. Ta'lim muassasalari, korxonalar va talabalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish dual ta'limning samaradorligini oshiradi. Natijada nazariya, amaliyot, mustaqil fikrlash va kommunikativ

kompetensiyalar yagona ta'lim modelida uyg'unlashadi. Mazkur tajribadan samarali foydalanish O'zbekiston oliy ta'limida kasbiy kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Germaniya ta'lim tajribasi talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda samarali muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga asoslangan samarali yondashuvlarni namoyon etadi. Dual ta'lim tizimi orqali talaba o'z mutaxassisligi bo'yicha olgan nazariy bilimlarini real kasbiy muhitda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon kasbiy tajriba, mas'uliyat, mustaqil qaror qabul qilish va amaliy muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tanqidiy fikrlashga yo'naltirilgan ta'lim esa talabaning axborotni tahlil qilish, turli nuqtayi nazarlarni baholash, muammoga mustaqil yondashish va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatini kuchaytiradi. Kommunikativ kompetensiyalarning rivojlanishi esa bo'lajak mutaxassislarning jamoada ishlashi, o'z fikrini aniq ifodalashi, kasbiy munozaralarda faol ishtirok etishi va hamkorlikni samarali tashkil etishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mordhorst L., Jenert T. Curricular integration of academic and vocational education: a theory-based empirical typology of dual study programmes in Germany // Higher Education. 2023. Vol. 85. P. 1257–1279.
2. Ma B., Krötz M., Winther E. Domain-linked and domain-specific competence: a validation study of a two-dimensional model of economic vocational competence in Germany // Vocations and Learning. 2024. Vol. 17. P. 459–485.
3. Van Damme D., Zahner D., Cortellini O., Dawber T., Rotholz K. Assessing and developing critical-thinking skills in higher education // European Journal of Education. 2023. Vol. 58, № 3. P. 369–386.

4. Fassbender U. Collective skill formation regimes in times of Covid-19: a governance-focused analysis of the German dual training system // International Journal for Research in Vocational Education and Training. 2022. Vol. 9, № 2. P. 167–194.
5. Developing critical thinking in technical and vocational education and training // Education Sciences. 2023. Vol. 13, № 6. Article 590
6. Mordhorst L., Jenert T. Curricular integration of academic and vocational education in German dual study programmes: theoretical and empirical perspectives // Higher Education. 2023. Vol. 85. P. 1257–1279.